

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.2.10.2024.47-68>
УДК 323.1:781.7(477)

Габрієла Ласлівна АСТАЛОШ,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
Львівська Національна музична академія
ім. М. В. Лисенка,
e-mail: gabriella.astalosh@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5539-271

«МУЗИЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ» В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИКОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню специфіки категорій «національного» в професійній композиторській творчості. Мета роботи — розкрити сутність феномену «музичний націоналізм», висвітлити його розуміння в українському музикознавчому дискурсі. Для розкриття представленої проблематики були використані наступні методи: джерелознавчий (опрацювання наукових робіт із дотичних питань); аналітичний та структурно-логічний (окреслення основних та суміжних понять, тлумачення представленої термінології); метод конкретизації (роз'яснення категорій «національного» в музиці); метод теоретичного узагальнення (підбиття підсумків). Війна в Україні спричинила значний зріст національної самосвідомості, що скеровує мистецтво і науку в руслі розуміння своєї неподібності, спровокувала прагнення до пошуку етнічного коріння, зв'язку з традиціями, власне української музикознавчої думки. Загострення інтересу до національного чинника призвело до потреби систематизації ідей митців, чия творчість формувалась на національних засадах. Пропоноване дослідження формує шкалу понять,

яка відображає динаміку міри свідомої імплементації національної ідеї у професійній музичній культурі. Особливе місце у класифікації відводиться «музичному націоналізму», що концентрує в собі зміст ідейної спрямованості автора, формує концепт творчості, означає чітку ідею, її демонстрацію через мистецький продукт. У результаті вивчення існуючих українських музикознавчих праць із дотичних питань виявлено кілька підходів до розуміння національної парадигми: у площині музичної філософії, стилю, герменевтики, художньої інтерпретації фольклорної спадщини, концептуальності. У статті подано модель, що формує розуміння проблеми національного чинника у динаміці наростання, залежно від міри і глибини його свідомої імплементації.

Ключові слова: національна ідентичність, композиторська творчість, музичний націоналізм.

Вступ. Сучасне мистецтвознавство, як і культура загалом, розвивається у складних і неоднозначних умовах, політичних обставинах, буремних реаліях. Західна Європа (й Україна зокрема) зазнає впливу численних міграційних процесів, зростання культурної ендосмози (за С. Людкевичем), які мають часом негативні, а подекуди навіть нищівні наслідки для національної самобутності, «чистоти» національного мистецького вислову. Проте, як засвідчує історія культури, зріст інтересу до національного чинника в мистецтві, зокрема і в музичному, часто спровокований прагненням загарбників до насильницького руйнування країни, нації, етносу, що, вочевидь, і цілком логічно, викликає зворотній процес – протест, бажання до самоствердження, відстоювання права на власне культурне «Его». Відтак, жорстокі воєнні реалії сьогодення, пов'язані з зухвалим вторгненням росії у лоно незалежної української екзистенції, її цілеспрямоване і відкрите бажання знищити

всі прояви і здобутки культурних надбань, призвели до потреби глибинного вивчення ідей митців, творчість яких формувалась на національних засадах.

Постановка проблеми. Вивчення питань реалізації національної ідеї в європейському музичному мистецтві к.ХІХ – поч. ХХ ст., міри та глибини свідомості представників «молодих» композиторських шкіл, себто тих, які розпочали своє становлення на перетині століть на фоні політичних змін та утворення нових незалежних держав (Іспанія, Норвегія, Польща, Румунія, Угорщина, Чехословаччина тощо), призводить до потреби певної класифікації творчості митців, що в тій чи іншій мірі плекали самобутнє мистецтво своїх країн.

Подібні процеси переживає сьогодні й Україна, що спричиняє жвавий науковий інтерес до осмислення, обґрунтування та систематизації власне української наукової думки з огляду на існуючі неточності у визначенні деяких ключових понять у контексті студіювання проблеми «музичного націоналізму», розуміння та доречності використання цього терміну щодо творчості певної категорії композиторів. Дослідження спрямоване на усунення та заповнення існуючих прогалів у сфері музикознавчого пізнання цієї проблематики, а його основні постулати можуть бути використані у подальшому вивченні національної складової композиторської творчості, в чому й полягає практичне значення розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пропоноване дослідження продовжує попередні напрацювання авторки статті (2022, 2023 рр.), присвячені проблематиці національної ідеї та її інтерпретації у професійній музичній творчості. Питання націоналізму в музиці ще досі не знайшло належного висвітлення та не посіло належного місця в українському музикознавстві й у культурології. Якщо у західноєвропейській та

американській науковій спадщині термін набув широко вжитку, йому присвячено чимало досліджень, зокрема Ф.В.Больмана (2010 р.), Р. Де Ковена (1909 р.), Дж. Майлза (1985 р.), К. Нільсен та Дж.Вальехо (2022 р.), то в українській музикознавчій думці практично не зустрічаємо цього феномену. Більшість існуючих вітчизняних праць, що вивчають роль національного чинника у творчості митців, розглядають дотичні питання, оминаючи цей розповсюджений у світовому континуумі термін. Цікавими і ціннісними є окремі статті В. Драганчук (2017 р.), Л. Корній (2019 р.), О.Кушнірук (2009 р.), С. Людкевича, М. Ярмо (2013 р.), дисертаційне дослідження М. Новакович (2020 р.), в яких в об'єктиві наукового пізнання постає «національна ідентичність».

Проте, попри досить великий інтерес українських дослідників до проблеми національного в мистецтві, на жаль, стикаємось із відсутністю чіткого визначення дефініції «музичний націоналізм», яка в європейському мистецтвознавчому обігу набула досить широкої популярності. Актуальність даної розвідки полягає у назрілій необхідності тлумачення зазначеного терміну, який протягом к. ХІХ ст. – поч. ХХ ст. значно еволюціонує та стверджується як своєрідний концепт у професійній композиторській творчості митців багатьох країн Європи, а згодом і в мистецькій спадщині українських авторів. Відсутність або ж оминання цієї термінології у вітчизняному мистецтвознавстві викликає якнайменше загострений інтерес причин чи то його небуття, чи то ігнорування. Водночас, вважаємо за необхідне з'ясувати передумови формування, обґрунтувати право на існування та введення до наукового дискурсу саме такої дефініції, яка б повно і вичерпно характеризувала ідейно-ментально-змістовну наповненість художньої творчості композиторів – свідомих громадян та щирих синів свого народу, що

сформувались під впливом певного життєвого кредо, а саме боротьби за незалежність нації і її культури.

У статті запропоновано шкалу диференціації понять, що різняться за своєю інтенсивністю реалізації національного чинника у творчості; вперше в українському мистецтвознавстві здійснено спробу визначення терміну «музичний націоналізм».

Мета дослідження – розкрити сутність феномену «музичний націоналізм», висвітлити його розуміння в українському музикознавчому дискурсі. Відповідно до мети поставлені певні завдання. Серед них необхідність розглянути ключові поняття: «національний колорит», «національна ідея» та «музичний націоналізм» як основи вираження національної ідентичності у професійній музичній творчості; охарактеризувати сутність і зміст цих квестій; висвітлити існуючі наукові інтерпретації мистецького феномену національної ідентичності в українській музикознавчій думці. У процесі дослідження для розкриття представленої проблематики використані наступні методи: джерелознавчий (опрацювання наукових робіт із дотичних питань); аналітичний та структурно-логічний (висвітлення основних та суміжних понять, тлумачення представленої термінології); метод конкретизації (у роз'ясненні категорій «національного» в музиці); метод теоретичного узагальнення (підбиття підсумків).

Виклад основного матеріалу. Розповсюджені і нині поняття «національна скерованість», «національний колорит» творчості не завжди або ж не цілком точно відображають суть проблеми інтенсифікації творів певного автора за національними ознаками. Кожен митець протягом своєї креативної діяльності викристалізовує власний концепт творчості, ядром якого можуть стати особисті мистецькі, філософські, громадянські чи інші переконання, що й формують вектор його життєдіяльності. Надпотужною

детермінантою творчості є національний чинник. Він може проявлятися як на свідомому рівні, так і на несвідомому – як результат багатовікових професійних традицій тієї школи, в якій формується митець. Виникає потреба уточнення загальноприйнятих визначень, поглиблення розуміння національної проблематики, розширення категоріального апарату.

Пропонуємо таку шкалу понять, що може відобразити динаміку міри свідомої імплементації національного чинника у професійній музичній культурі: *національний колорит – національна ідея – музичний націоналізм.*

Безсумнівно, це споріднені поняття, вони відображають спільні цілі авторів композицій, проте, як уже було зазначено, свідчать про різну інтенсифікацію національно ідеї. Розтлумачимо їх дещо детальніше.

Про *національний колорит* музичного твору можемо говорити завдяки легко впізнаваним національним ознакам, що лежать «на поверхні», як-то типова для тої чи іншої народності ладо-гармонічна мова, метро-ритмічна структура, жанрова природа тощо. Проте цитування фольклору якогось етносу, чи то його творче переосмислення (створення авторського варіанту через звернення до типових жанрів, форм, певних канонів тощо) не завжди вказує на зв'язок із корінням. Часто звернення до зовнішніх форм виразу фольклору певної нації носить зображальний, образний, символічний характер. Так, автори музики часто-густо звертаються до фольклорних джерел не рідної культури, проявляючи інтерес або піддаючись віянням моди на «екзотичні» мотиви (Й. Брамс, А. Дворжак, Ф. Ліст, М. Скорик та багато інших). Натомість поява *національної ідеї* в творчості митця вказує на його прагнення підкреслити самобутність рідної культури, представником якої він є. Потреба у національній

ідентичності, бажання не тільки ототожнювати себе з певною нацією, але й заявляти про себе навколишньому світу, акцентувати увагу соціуму на несхожості, своєрідності у світовому континуумі – все це акумулює до створення певних продуктів діяльності в науковій, дослідницькій, творчій сферах, формує важливий національний контент професійної творчості.

Відтак, на нашу думку, найвищою мірою плекання національної ідеї в мистецтві, що підкріплена потужною громадянською позицією автора як представника певної нації та репрезентує квінтесенцію його усвідомлено-патріотичної ментальності, є формування концепту *«музичного націоналізму»*. Такі митці не просто належать до тих чи інших національних шкіл за певними зовнішніми ознаками, принципами написання музики, стилістичними компонентами, а є сповідниками основних ідей націоналізму, борцями за державність, зокрема за її важливу складову – музику і культуру в цілому.

Термін *«музичний націоналізм»* (англ. Nationalism in Music) доволі часто зустрічаємо у світовому та європейському науковому обігу (Ф. В. Больман, Дж. Вальєхо, Р. Де Ковен, Дж. Майлз, К. Нільсен та ін). Він зароджується для позначення загострено-акцентованої ідейності та мистецьких форм вияву національної ідентичності в епоху Романтизму, вказує на прагнення авторів музичних творів, представників народів, що боролись за свою незалежність, яскраво і цілеспрямовано використовувати ознаки національного стилю. Натомість в українському музикознавстві цей термін зустрічається значно рідше, невпевнено, його сутність не набула чітких форм й до сьогодні. Вочевидь, свідоме (в часи тоталітаризму) та несвідоме (в сьогоднішні) оминання цього мистецького феномену пов'язане з *«законсервованістю»* музикознавчої думки аж до розпаду СРСР, адже зазначений

вислів міг сприйматись як вияв радикальних поглядів. Проте, вважаємо, що «музичний націоналізм» не є відображенням суто політичної ідеології, адже концепція націоналізму в цілому – комплексна конструктивна система поглядів, цілісна картина бачення світу, тоді як «музичний націоналізм» концентрує в собі зміст ідейної спрямованості автора музики, формує концепт його власної творчості в цілому, є одиничною ідеєю, її демонстрацією через мистецький продукт. На нашу думку, термін «музичний націоналізм» у проекції на творчість композиторів означає насамперед цілісну філософо-естетично-художню парадигму, своєрідну систему координат, у якій перетинаються чітка національна ідея автора і його мистецька творчість, патріотичний заклик і художня образність, соціальна роль і культурна місія митця. Засоби реалізації цієї парадигми, звісно, можуть різнитись у залежності від багатьох аспектів: епохи, стилю, середовища, історичних обставин, зовнішніх мистецьких впливів тощо.

На теренах української культури вперше цей термін вжив і фактично запровадив С. Людкевич ще у 1905 р. Інтерес до проблематики виник як відгомін на загальноєвропейські мистецькі процеси, пов'язані з потужною патріотичною хвилею, що сполошила майже весь континент у період II пол. XIX ст. – поч. XX ст. Роздуми митця, висвітлені в його прогресивних на той час розвідках, і наштотхнули автора даної студії на роздуми з означеної проблематики, потребу висвітлення дефініції «музичного націоналізму».

Вивчаючи цю проблематику, українські науковці здійснюють це під різними кутами: у площині музичної філософії, стильової парадигми, герменевтики, художньої інтерпретації фольклорної спадщини, і, зрештою, концептуальності.

Оскільки С. Людкевич став Прометеем у справі розуміння і тлумачення «націоналізму в музиці» в українському музикознавстві, то окремо розглянемо його міркування, висвітлені детально у епістолярній спадщині митця. Насамперед, розмірковуючи над цим предметом, маестро пише: «...найширшим розумінню поняття націоналізму, то всяка штука, відтак і музика, мусила бути зі своїх починів і весь час творчого розвитку національна, т. є. залежна і відповідаюча племінним прикметам тої народної сфери, з якої вийшла, а яка витворилась серед певних географічно-історичних чи інших яких умов» [5, с. 35]. Саме націоналізм у творчому прочитанні (в музиці, літературі та інших видах мистецтва) вирізняє мистецтво країни чи етносу серед інших. Водночас митець вказує, що воно розвивається, з одного боку, самостійно (в залежності від історичних обставин конкретної країни), з іншого – його професійні форми вираження мають спільні тенденції, спричинені духом епохи. Відтак, націоналізм є «...ніщо інше, як лиш різnorodна форма вираження того самого духовного змісту, тих самих людських ідей та змагань...», «єдність у різноманітності» [5, с. 35]. Спираючись на цю думку, можемо стверджувати, що «націоналізм у музиці» відповідає за «чистоту» національної культури, що в різні часи інтерпретується у найхарактернішій для духу часу формі, об'єднуючи різnorідні й оригінальні зразки в єдиний культурний шар.

«Національний» компонент у більшій чи меншій мірі присутній у творчості композиторів різних епох. Проте революційною в цьому контексті стала доба Романтизму. Загальна потужна хвиля боротьби за свободу і незалежність, що прокотилась Європою на зламі XVIII та XIX ст., стала міцним підґрунтям і мотивацією для підняття національного духу, самосвідомості і прагнення до самоідентифікації, ототожнення себе зі своїми пращурами.

Безсумнівно, саме фольклор став об'єднуючим елементом, що дозволив митцям віднайти «зерно» нації, представити своєрідне ID рідного народу. Інша річ, що романтики оперували насамперед такими джерелами, які побутували саме в той час та легко упізнавались сучасниками. В цьому розумінні «націоналізм» став ідейною парадигмою Романтизму, а відтак і концептом творчості більшості митців цієї епохи. Про це говорить у своїх міркуваннях і С. Людкевич: «...романтизм пробудив до нового буйнішого життя та національної свідомості трохи не всі слабші та молодші нації Європи, в яких культурно-національний побут не дійшов був ще до свого виразу або занепався в загальнім поході культури, та що між головними девізами літератури, культури і штуки помістив ідею національності» [5, с. 40].

Наступним етапом національної хвилі став перетин XIX та XX ст., коли хвиля національної свідомості пробудила до культурної боротьби й молодші нації Європи. Тоді й починають формуватися та свідчити про себе такі маловідомі у світі композиторські школи, як-то угорська, чеська, польська, румунська, норвезька, іспанська тощо. «У цих народів романтичний націоналізм у дальшій своїй розвою не обмежився лиш на плятонічній обожанні народних пісень і на мріяннях-покликах про оновлення національної штуки, але перейшов у другу реальну фазу свого розвою: повів до збирання (дедалі навіть систематичного) народних мотивів, їх оброблювання, до шукання в них основних прикмет будучого стилю народної музики» [5, с. 41]. Розвиваючи романтичну національну ідейність, представники «молодих» шкіл примножують її, сягаючи глибин прадавнього національного фольклору, апелюючи до міфів, народних оповідань, переказів, що відображають ментальність, світосприйняття, світогляд цілого народу, формуючи типові архетипи. З відстані

історичного часу розуміємо, що еволюція української музики також відбувається в загальному руслі зазначених тенденцій. Творчість того ж С. Людкевича, М. Лисенка і трохи пізніше – В. Барвінського, В. Косенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, та багатьох інших вітчизняних метрів початку та середини ХХ ст. є свідченням «єдності у різноманітності» (за С. Людкевичем).

Досліджуючи проблему етнопонаціональної ідентичності українського музичного мистецтва, Л. Корній вказує, насамперед, на наявні прогалини у цій сфері музикології. Науковиця визначає дві основні сфери його побутування – фольклор і професійну музику. Остання формує національний концепт, інтегруючи народну музичну творчість у професійну сферу, оперуючи не тільки типовою музично-мовленевою, але й художньо-образною, ментальною, світоглядною, психологічною, стильовою парадигмами, що стають ідейним ядром національної музики. Етнопонаціональна ідентичність, за визначенням Л. Корній, «...це створення самобутності в музичному мистецтві шляхом інтерпретацій народнопісенних цінностей і поява таких емоційно-образних, змістових і виразових ознак, які відрізняють «своє» національне від іншого – «чужого» [3, с. 7]. Розглядаючи культурний феномен в історичній ретроспективі, авторка висвітлює його інтенсифікацію в різні століття. На її думку, українська пісенність як ядро національної ідентичності присутня вже у духовних творах М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, А. Рачинського, В епоху Романтизму, коли націоналізм стає «наріжним каменем» ідейності творів, народна пісня сягає апогею зацікавленості. Її цитують, досліджують, творчо інтерпретують, переосмислюють чи не всі композитори. У вітчизняному мистецтві інтерес до використання народного етнографічного матеріалу також значно зростає. Про це, за словами Л. Корній, свідчать

численні надруковані збірники під редакцією В. Залеського, А. Єдлічки, А. Коціпінського, М. Лисенка, М. Максимовича, М. Цертелева, багатьох інших. Серед зазначених музикантів особливе місце у формуванні етнонаціональної ідентичності, безумовно, посів М. Лисенко, який протягом своєї творчої діяльності, спираючись на фольклорні джерела як на квінтесенцію духу народу, «... уперше створив зразок яскраво самобутнього національного стилю в межах історичного романтичного стилю» [3, с. 12]. Саме він сформував і визначив подальший шлях розвитку професійної музики у руслі свідомої національної ідейності, що повсякчас живила творчість його молодших послідовників (О. Кошиця, М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка), спричинила формування концепту музичного націоналізму в українській музиці.

О. Кушнірук пропонує визначити поняття «націоналізм» «...засадничою стильовою категорією, музичним пан-стилем, куди б долучалися ментальний (образно-художнє наповнення, зміст) і практичний (національна музична мова) компоненти» [4, с. 44]. Проте, на нашу думку, трактування «націоналізму» як стилю є не цілком вичерпним, адже за межами такого тлумачення залишається ідейна складова світогляду автора арт-зразка. Музикознавиця детально вивчає роль, значення і вагомість наявності у музичній творчості «ознак всеосяжності націоналізму» (за О. Кушнірук), як-то зв'язок із фольклором, національними традиціями професійного мистецтва, творче опрацювання національних джерел, взаємодію різних стильових парадигм, зокрема авторського стилю, стильового напрямку, в цілому стилю епохи.

Ціннісним з огляду на вивчення національної парадигми у музичній творчості є праця В. Драганчук, присвячена визначенню поняття «національний Его-концепт», який показано на прикладі його відображення за

філософією Г. Сковороди. Авторка формує і розтлумачує своє бачення цього феномену як самодостатнього і цілісного концепту, що резонує з нашим власним баченням зазначеної квестії, що є «...оперативною змістовною ментальною одиницею, що відображає картину світу у людській свідомості...» [2, с. 9], в даному випадку – в національній свідомості. Відтак, національний Еґо-концепт постає як одна з надпотужних ідейних складових цілісного світобачення та менталітету певної нації, «...основа самосвідомості народу, «точка відліку» і суб'єкт усіх актів поля свідомості, що виявляється у національній саморефлексії, відображеній у культурі» [2, с. 10]. Розглядаючи це поняття у тісному переплетенні з національною філософською думкою, проектуючи його на мистецькі артефакти, п. Драганчук висвітлює зразки його інтерпретації у музичному дискурсі сьогодення. На прикладі творчості композиторів сучасності обґрунтовано творче відображення таких філософських концептів, як уявлення про світоустрій, ціль життя, універсальний закон індивідуального та суспільного розвитку, які повстають у постмодерністському відлунні творів Л. Грабовського, І. Карабиця. О. Щетинського.

Дослідниця М. Ярко вивчає категорію національного у світлі герменевтичної рецепції, торкаючись ментальної структури та архетипального змісту феномена етнонаціональної ідентичності. В певній мірі розвиваючи думку С. Людкевича про «єдність у різноманітності», науковиця досліджує зазначену проблему в русі «...від мікроіндивідуаційного процесу до принципу «резонування в множині подібних систем» (К. Гюбнер)...», «...що (мовою К. Ясперса) складає трансцендентну «тотожність різних» світової культури (макроіндивідуаційний рівень)» [7, с. 42]. Аналізуючи думку авторки від одиничного (мікроіндивідуального) до загального (макроіндивідуального),

розуміємо, що, з одного боку, є певна закономірність у плеканні ідеї національної ідентичності у творчості митців не тільки в межах одного культурного локусу, але й на рівні загальноєвропейських тенденцій (насамперед в епоху Романтизму) – це оперування певною моделлю та її комплексом компонентів, як-то специфічні лади, інтонації, метроритм, жанрові пріоритети, образний світ, тощо. З іншого боку, кожен носій певної національної композиторської школи також реалізовує свою творчість у дуалістичному синтезі традицій цієї школи та власного індивідуального стилю, в контексті особистісного світоглядного виміру індивідуалізму світосприйняття. Підсумовуючи свої роздуми, п. Ярко констатує власну формулу етнонаціональної ідентичності української музичної творчості: «...це аналітичний конгломерат, який здатний надавати можливість достеменно “пізнавати суб’єкт”, у тому ж числі – розпізнавати у ньому присутність певного об’єктивного, але яке є асимільоване суб’єктивним» [7, с. 48].

Вагомим і яскравим дослідженням у царині національної ідентичності є дисертація М. Новакович, присвячена вивченню цього явища на прикладі галицької музичної культури Габсбурзької доби (1772-1918 рр.). Вивчаючи велику кількість існуючих тлумачень та наукових підходів до вивчення проблематики, сама музикологиня визначає його як: «...явище процесуального характеру, що конструюється шляхом усвідомлення національною спільнотою своєї музичної самості і набувається в результаті пошуку й поступового відбору найхарактерніших самобутніх форм музичної презентації, що прийняті спільнотою для себе і впізнавані для інших» [6, с. 51]. Предметом дослідження обрано Галичину, адже, як справедливо стверджує авторка, саме цей регіон, що не зазнав на той час русифікаційних впливів, адже був у складі

Австро-Угорщини, а відтак, якщо й не мав цілковитої свободи для національної самореалізації, проте культура, зокрема музичне мистецтво краю, розвивались у суголоссі з західноєвропейськими прогресивними ідеями. А це був власне період розквіту і самоствердження для багатьох націй, що супроводжувались потужними громадянськими бунтами, повстаннями та сміливою боротьбою за свободу і незалежність. Культура і мистецтво стали відображенням національної свідомості у єднанні за спільну мрію про власну державу, де звучатиме рідна мова і рідні музичні мотиви. Саме ці ідеї відлунням звучали у творчості галичан. Водночас, вагомим і своєрідним чинником у формуванні національної ідентичності її мешканців, за твердженням М. Новакович, стала релігія: «... національне відродження у Східній Галичині мало релігійне джерело натхнення і було пов'язане з реформами, що відбувалися в лоні греко-католицької церкви, а національна тожсамість галицьких українців конструювалась спершу за конфесійною ознакою» [6, с. 2-3]. Більш яскраво, переконливо і сміливо концепт національної ідентичності проявився у творчості світських композиторів на межі ХІХ та ХХ ст., що, зрештою, також стало віддзеркаленням модерних на той час європейських цінностей: «...композитори другої половини ХІХ ст. своїм головним завданням уважали свідому розбудову музичного мистецтва на національній основі» [6, с. 424].

Науковиця окрему роль відводить діяльності М. Лисенка, який приклав чимало зусиль і фактично обрав справою свого життя розвиток української музичної культури на міцному національному ґрунті, що і стало початком інтенсифікації мистецької ідентичності, а згодом переродилось у свідомий «музичний націоналізм» як складний синтез ідейно-ментально-художньої ретрансляції через культурні надбання нації. Окреме місце у

пробудженні національної самосвідомості і подальшому утвердженні як одного з провідних векторів менталітету галичан належить, за твердженням дослідниці, поезії Т. Шевченка і т. зв. «музичній шевченкіаді» – концертам, творчим вечорам, присвяченим надбанням великого українського поета, потужній хвилі створення музики на тексти віршів Кобзаря, що згодом переросли у своєрідну національну музичну традицію та, безумовно, спричинили формування вагомого компонента національної ідентичності крізь призму композиторської творчості в Україні.

Висновки. В результаті вивчення існуючих українських музикознавчих праць із дотичних питань, нами виявлено кілька підходів до розуміння національної парадигми в музичній спадщині. Вони дозволили розглянути досліджуваний об'єкт у різних ракурсах, що, безумовно, значно збагачує та розширює бачення проблеми реалізації «музичного націоналізму» у професійній композиторській творчості, поглиблює розуміння цього феномену. Отже, в українській науковій думці він висвітлений у площині музичної філософії, стильової парадигми, герменевтики, художньої інтерпретації фольклорної спадщини, і зрештою – концептуальності. Першим вітчизняним дослідником-музикознавцем, який заклав підґрунтя розуміння сутності і архіважливості для української музики парадигми національного, став С. Людкевич, розглядаючи її ще на поч. ХХ ст. як провідну ідею Романтизму. Роздуми митця знайшли відгомін тільки зі здобуттям Україною незалежності. Це пов'язано з багаторічною «законсервованістю» мистецтва в умовах радянського тоталітаризму, що унеможлилював розвиток національної культури. На сучасному етапі цій проблематиці присвячені хоч усе ще поодинокі, проте, цікаві роботи, які по різному інтерпретують насамперед

поняття «національної ідентичності» та її реалізації у музиці. У статті запропоновано і обґрунтовано модель «*національний колорит – національна ідея – музичний націоналізм*», яка формує розуміння проблеми відображення національного чинника у професійній музичній культурі в динаміці наростання глибини свідомої його імплементації.

Дана розвідка не вичерпує всіх питань мистецької рефлексії проблеми «музичного націоналізму», адже цей феномен є багаторівневим комплексом, що єднає у музичній творчості філософську осмисленість, ментальну скерованість, громадянську свідомість, художньо-ідейну наповненість та практичну реалізацію через звернення до конкретних національних музичних атрибутів. Кожен із цих рівнів є окремою ланкою мистецького пізнання, має безліч оригінальних інтерпретацій на прикладі чималої кількості креативного спадку композиторів різних епох та національностей.

Список використаної літератури:

1. Асталаш Г. Художня інтерпретація національної ідеї в професійній музичній творчості. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2022. Вип. 4. Сс. 73-78.
2. Драганчук В. Національний Еґо-концепт у музичному дискурсі: теоретичні засади і приклад втілення (за філософією Г. Сковороди). Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. Вип. 41: Музикознавчий універсум. Львів, 2017. Сс. 6-18.
3. Корній Л. Проблема етнонаціональної ідентичності українського музичного мистецтва. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2019. Вип. 19. Сс. 6-16.

4. Кушнірук О. Рефлексія національного в музичному дискурсі. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. 2009. Вип. 2. Сс. 226-231.
5. Людкевич С. Націоналізм у музиці. С. Людкевич. Дослідження, статті, рецензії, виступи: у 2 тт. Т. 1. Сс. 35-52.
6. Новакович М. Галицька музика габсбурзької доби (1772–1918) в контексті явища національної ідентичності: автореф. дис. ... д-ра миств.: 17.00.03. Одеса, 2020. 33 с.
7. Ярко М. Парадигма етнонаціональної ідентичності української музичної творчості як пріоритетна дослідницька проблема сучасного вітчизняного музикознавства. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство. 2013. № 2. Сс. 40-48.
8. Astalosh G. The Concept of Musical Nationalism in Compositional Creativity: A Theoretical Aspect. Culture and Arts in the Modern World. 2023. Is. 24. Pp. 79-89.
9. Bohlman P.V. Focus: Music, Nationalism, and the Making of the New Europe: Second Edition. New York: Routledge, 2010. URL: <https://goo.su/V1yH>
10. De Koven R. Nationalism in Music. The North American Review. 1909. Vol. 189. No. 640. Pp. 386-396. URL: <https://goo.su/O6x3cpQ>
11. Miles J. Nationalism and its Effect on Music in the Romantic Era. 1985. URL: <https://goo.su/DjBi2>
12. Nielsen K. and Vallejo J. Music and Nationalism World Music Textbook. 2022. Vol. 3. Article 1. URL: <https://goo.su/fHrGq>

Gabriella L. ASTALOSH,

Ph. D, Associate Professor,

M. Lysenko Lviv National Music Academy,

e-mail: gabriella.astalosh@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-5539-271

“MUSIC NATIONALISM” IN THE UKRAINIAN MUSICOLOGICAL DISCOURSE

Abstract. The article is dedicated to studying the specificity of categories of "national" in professional composer's creativity. The purpose of the article is to reveal the essence of the phenomenon “musical nationalism”, to illuminate its understanding in the Ukrainian musicological discourse. To reveal the presented problems the following methods were used: source researcher (elaboration of scientific works on related issues); analytical and structural-logical (elucidation the basic and related concepts, interpretation the presented terminology); concretization method (clarification the categories of “national” in music); method of theoretical generalization (summarization). The war in Ukraine caused a significant increase the national self-awareness which evolves art and science in the direction of understanding their dissimilarity, provoked to find ethnic roots, ancient folklore, connections with traditions, a real Ukrainian musicological thought. The aggravation of interest in the national factor in musical art led to a need for a certain systematization the ideas of artists whose creative work was formed on a national basis. The proposed study forms such a scale of concepts that can reflect the dynamics of the degree of national factor conscious implementation in professional musical culture. A special place in this classification is given to the “musical nationalism”, which concentrates the content of the author's ideological orientation, forms the concept of his creativity, means a clear idea, its demonstration through an

artistic product. As a result of the study of existing Ukrainian musicological works on related issues, several approaches of understanding the national paradigm in musical heritage have been revealed: in the area of musical philosophy, stylee, hermeneutics, artistic interpretation of folklore heritage and conceptuality. The article presents a model that forms an understanding of the problem of reflecting the national factor in the dynamics of growth, depending on the degree and depth of its conscious implementation.

Key words: national identity, composer's work, musical nationalism.

References:

1. Astalosh, G. (2022). Khudozhnia interpretatsiia natsionalnoi idei v profesiinii muzychnii tvorchosti [Artistic Interpretation of National Idea in Professional Music Creation]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* [National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald]. 4, 73-78 [in Ukrainian].
2. Draganchuk, V. (2017). Natsionalnyi ego-kontsept u muzychnomu dyskursi: teoretychni zasady i pryklad vtilennia (za filosofiieiu H. Skovorody) [The national ego-concept in musical discourse: theoretical foundations and an example of implementation (according to the philosophy of H. Skovoroda)]. *Muzykoznavchyi universum* [Musicological universe]. 41, 6-18 [in Ukrainian].
3. Kornii, L. (2019). Problema etnonatsionalnoi identychnosti ukrainskoho muzychnoho mystetstva [The problem of ethno-national identity of Ukrainian musical art]. *Ukrainske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii* [Ukrainian art history: materials, research, reviews]. 19, 6-16 [in Ukrainian].
4. Kushniruk, O. (2009). Refleksiiia natsionalnoho v muzychnomu dyskursi [National reflection in musical

- discourse]. Aktualni problemy mystetskoï praktyky i mystetstvoznavchoï nauky [Actual problems of artistic practice and art science]. (2), 226-231 [in Ukrainian].
5. Lyudkevich, S. (1999). Natsionalizm u muzytsi [Nationalism in music]. S. Liudkevych. Doslidzhennia, statti, retsenzii, vystupy: u 2 t. [S. Lyudkevich. Research, articles, reviews, speeches: in 2 volumes]. In Z. Shtunder, (Ed.). 1. Lviv: Dyvosvit [in Ukrainian].
6. Novakovich, M. (2020). Halytska muzyka habsburzkoï doby (1772-1918) v konteksti yavlyshcha natsionalnoï identychnosti [Galician music of the Habsburg era (1772-1918) in the context of the national identity phenomenon]. Doctor's Thesis. Odesa [in Ukrainian].
7. Yarko, M. (2013). Paradyhma etnonatsionalnoï identychnosti ukrainskoï muzychnoï tvorchosti yak priorytetna doslidnytska problema suchasnoho vitchyznianoho muzykoznavstva [The paradigm of ethno-national identity of Ukrainian musical creativity as a priority research problem of modern national musicology]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Mystetstvoznavstvo. 2, 40-48 [in Ukrainian].
8. Astalosh, G. (2023). The Concept of Musical Nationalism in Compositional Creativity: A Theoretical Aspect. Culture and Arts in the Modern World. 24, 79-89. <https://goo.su/HLp9jkR> [in English].
9. Bohlman, P.V. (2010). Focus: Music, Nationalism, and the Making of the New Europe: Second Edition. New York: Routledge. Available at: <http://surl.li/egvlzi> [in English].
10. De Koven, R. (1909). Nationalism in Music. The North American Review. 189 (640), 386-396. Available at: <http://surl.li/tztttau> [in English].
11. Miles, J. (1985). Nationalism and its Effect on Music in the Romantic Era. Available at: <http://surl.li/cigzoy> [in English].

12. Nielsen, K. and Vallejo, J. (2022) “Music and Nationalism”. World Music Textbook: 3, 1. Available at: <http://surl.li/shbocc> [in English].